

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐԸ ԿՈՄՊՈԶԻՏՈՐ ԱՐԱՄ ՍԱԹՅԱՆԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ¹

ԱՆՆԱ ԱՍԱՏՐՅԱՆ*

Հայոց մեծ եղեռնի թեմային Արամ Սաթյանն անդրադարձավ XXI դարում ստեղծելով «Չինար ես»-ը՝ դուդուկի և մեծ սիմֆոնիկ նվագախմբի համար, և «1915»-ը՝ դուդուկի, կամերային նվագախմբի և լիտավոնների համար: Կոմպոզիտորը որպես մենակատար դրանցում ընտրել է հայ ժողովրդական նվագարանի՝ դուդուկի տեմբրը՝ այն վարպետորեն միահյուսելով առաջինում՝ մեծ սիմֆոնիկ նվագախմբի, մյուսում՝ կամերային նվագախմբի և լիտավոնների հնչողության հետ: Նկատենք, որ նախկինում կոմպոզիտորը նման հետաքրքրություն հանդես չէր բերել դուդուկի տեմբրի հանդեպ: Հետևաբար կարող ենք եզրակացնել, որ կոմպոզիտորի տեմբրային դրամատուրգիայում դուդուկը զուգորդվում է Մեծ եղեռնի, հայ ժողովրդի պատմության ողբերգական էջերի ու տառապանքների հետ: Իր «1915»-ն ավարտելով ոչ թե «Երկինքն ամպել է» երգի կենսուրախ ինտոնացիաներով, որոնք ստեղծագործության մեջ մարմնավորում են հայ ժողովրդի ստեղծագործ ու խաղաղ կյանքը, այլ «Հով արեք» երգի ինտոնացիաներով (մեր կարծիքով՝ այս ստեղծագործության մեջ սարերի անտարբերությունը կարելի է ընկալել որպես հայ ժողովրդի ողբերգությանն անհաղորդ մնացած աշխարհի կերպար)՝ Ա. Սաթյանը դեռևս տարիներ առաջ ասես կանխագագեղ է 2020 թ. 44-օրյա պատերազմը, երբ աշխարհը կրկին անհաղորդ մնաց հայոց վշտին: Ուստի մեր սույն հոդվածը նվիրում ենք 44-օրյա պատերազմի հերոսների անմար հիշատակին:

Բանալի բառեր՝ Հայոց մեծ եղեռն, Արամ Սաթյան, «Չինար ես»՝ դուդուկի և մեծ սիմֆոնիկ նվագախմբի համար, «1915»՝ դուդուկի, կամերային նվագախմբի և լիտավոնների համար, «Հով արեք», «Երկինքն ամպել է», Ռուբեն Ասատրյան:

Ներածություն

Գաղտնիք չէ, որ 1960-ականների վերջերից Հայոց մեծ եղեռնի թեման հայտնվեց հայ կոմպոզիտորների ուշադրության կենտրոնում: Այս ասպարեզում առաջին ծիծեռնակը դարձավ Էդգար Հովհաննիսյանի «Անտունի» բալետը (1969):

Հետագայում Հայոց մեծ եղեռնի թեմայով հայ կոմպոզիտորները ստեղծեցին օպերային, կամերային, խմբերգային և սիմֆոնիկ ինքնատիպ ստեղծագործություններ, որոնք դարձան հայ ժամանակակից երաժշտության կարևոր էջերից մեկը:

¹ Այս թեմայով զեկուցումով հանդես ենք եկել 2021 թ. սեպտեմբերի 16-18-ը Երևանում գումարված «Հայոց ցեղասպանության, հայկական պահանջատիրության և արցախյան հիմնահարցի խաչմերուկներում. հետահայաց գնահատումներ և հեռանկարներ» միջազգային գիտաժողովի 2021 թ. սեպտեմբերի 18-ի եզրափակիչ նիստում:

* ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրենի ժամանակավոր պաշտոնակատար, երաժշտության բաժնի վարիչ, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, annaasatryan2013@gmail.com, հոդվածը ներկայացնելու օրը՝ 20.09.2021, գրախոսելու օրը՝ 27.09.2021, տպագրության ընդունելու օրը՝ 29.11.2021:

Այսպես՝ 1977-ին Էդուարդ Հայրապետյանը, «հիմնվելով Եղեռնի ակա-նատեսների հուշագրությունների վրա», ստեղծում է «1915» մեծածավալ օրա-տորիան՝ ասմունքողի, մեցցո-սոպրանոյի, բասի, խառը երգչախմբի և մեծ սիմֆոնիկ նվագախմբի համար²:

Հարություն Դելլալյանի ստեղծագործության կարևոր էջերից են «Նվի-րում Կոմիտասին» դաշնամուրային սոնատը (1982) և «Լռության ընթացք» խմբերգը՝ գրված a cappella կանացի երգչախմբի համար (1986), որը «ձոն-ված է Դեր-Ջորի անապատում նահատակված հայերի հիշատակին», և որի համար «գրական հիմք են ծառայել Գևորգ Կառվարենցի «Գերեզմանի ծա-ղիկներ», «Որբերը» և Կոստան Զարյանի «Այս գիշեր քուն չունեցա» բանաս-տեղծությունները»³:

Հիշատակենք նաև Երվանդ Երկանյանի 3-րդ, 4-րդ և 5-րդ սիմֆոնիա-ները. դրանք համապատասխանաբար կրում են «Ձայն նահատակաց» (1983), «Նեմեզիս» (1986) և «Խաչված երազներ» (2011) խորագրերը, Վահ-րամ Բաբայանի «1915 թվական» իննամասնի կանտատը՝ ժողովրդական, Կոմիտասի, Հովհաննես Հովհաննիսյանի և Սմբատ Շահագիզի խոսքերով (1995), և «Մուսա լեռան 40 օրը» երեք գործողությամբ օպերան՝ ըստ Ֆրանց Վերֆելի համանուն հանրահայտ վեպի (2004), Ռուբեն Սարգսյանի «Դեր-Ջոր վերապրածի խոստովանանքը»՝ ֆլեյտայի, լարայինների և հարվածային-ների համար (2005), որը 2007 թ. արժանացավ ՀՀ պետական մրցանակի⁴, Տիգրան Մանսուրյանի Ռեքվիեմը՝ սոպրանոյի, բարիտոնի, խառը երգչա-խմբի և լարային նվագախմբի համար (2011), թավջութակի և լարայինների համար գրված 4-րդ Կոնցերտը, որն օժտված է խորհրդանշական վերնա-գրով՝ *Ubi est Abel frater tuus?* – «Ու՛ր է Աբել եղբայր քո...» (2011), Ստամբուլի միջազգային երաժշտական փառատոնի պատվերով գրված *Sonata da chiesa*-ն է (2015)՝ ալտի և դաշնամուրի համար՝ նվիրված Կոմիտաս վարդապետին և Եղեռնի 100-ամյա տարելիցին⁵, Վարդան Աճեմյանի Կոնցերտը սոպրանոյի, մեցցո-սոպրանոյի և կամերային նվագախմբի համար (1981), «1915» պոեմը՝ խառը երգչախմբի համար (2011) և Չորրորդ սիմֆոնիան, որը ստեղծվեց Հայոց Մեծ եղեռնի 100-ամյա տարելիցի առիթով⁶ և այլն:

Բնականաբար, այս ստեղծագործությունները տարբեր ժամանակնե-րում և տարբեր համատեքստերում հայտնվել են հայ երաժշտագետների գի-տական ուսումնասիրությունների կենտրոնում. նկատի ունենք արվեստագի-

² Տե՛ս **Արևշատյան Ա.**, Մեծ Եղեռնի թեման հայ արդի կոմպոզիտորների երկերում, Հայոց ցեղասպանություն – 100. ճանաչումից՝ հատուցում. Միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածու, Երևան, 2016, էջ 480-481:

³ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 481:

⁴ Այդ երկերի մասին մանրամասն տե՛ս **Արևշատյան Ա.**, Մեծ Եղեռնի թեման հայ արդի կոմպոզիտորների երկերում, Հայոց ցեղասպանություն – 100. ճանաչումից՝ հա-տուցում. Միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածու, Երևան, 2016, էջ 478-486:

⁵ **Արևշատյան Ա.**, Կոմիտասին և Հայոց ցեղասպանությանը նվիրված Տիգրան Մանսուրյանի երկերը, «Արվեստագիտական հանդես», 2021, №1, էջ 22:

⁶ Տե՛ս **Գրիգորյան Ն.**, Հայոց մեծ եղեռնը Վարդան Աճեմյանի երաժշտության մեջ, Հայոց ցեղասպանություն – 100. ճանաչումից՝ հատուցում, միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածու, Երևան, 2016, էջ 533-544:

տության դոկտորներ Աննա Արևշատյանի, Մարգարիտա Ռուխկյանի, Սվետլանա Սարգսյանի, արվեստագիտության թեկնածու Նաիրա Գրիգորյանի և այլոց հետազոտությունները:

Մեր նպատակն է ներկայացնել Հայոց մեծ եղեռնի արձագանքները Հայաստանի կոմպոզիտորների միության նախագահ, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, կոմպոզիտոր Արամ Սաթյանի ստեղծագործության մեջ, որը մինչ օրս չի արժանացել հայ երաժշտագիտության ուշադրությանը: Նկատենք, որ Արամ Սաթյանը հեղինակել է ՀՀ ԳԱԱ հիմնը (2013), իսկ 2014-ից ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի անդամ է:

«Չինար ես»՝ դուդուկի և մեծ սիմֆոնիկ նվագախմբի համար

Հայոց մեծ եղեռնի թեմային Արամ Սաթյանն անդրադարձավ XXI դարում՝ ստեղծելով «Չինար ես»-ը՝ դուդուկի և մեծ սիմֆոնիկ նվագախմբի համար և «1915»-ը՝ դուդուկի, կամերային նվագախմբի և լիտավրների համար:

Դուդուկի և մեծ սիմֆոնիկ նվագախմբի համար, գրված «Չինար ես»-ն առանձնանում է խոր դրամատիզմով և համակված է ողբերգական տրամադրությամբ: Այստեղ ևս, ինչպես Սաթյանի մյուս ստեղծագործություններում, ռիթմը մեծ դեր է կատարում: Ասես քարավանի ռիթմի ուղեկցությամբ մարդիկ բարձրանում են դեպի Գողգոթա: Այդ շարժման գագաթնակետում հնչում է «Չինար ես» երգի մեղեդին, ու հնչողությունն աստիճանաբար մարում է:

Ինչպես հայտնի է, «Չինար ես» ժողովրդական երգն իր ժանրային պատկանելությամբ քնարական երգ է՝

Չինար ես, կեռանա՛լ մի,
Յա՛ր, յա՛ր, յա՛ր
Մեր դռնեն հեռանալ մի,
Յա՛ր, յա՛ր, յա՛ր.
Յար, նա նայ, նայ, նայ, նայ,
նայ, նայ, նայ, նայ⁷:

Ավելորդ չենք համարում նշել, որ 1936 թվականի մայիսի 28-ին Հայկանուշ Դանիելյանի կատարմամբ «Չինար ես»-ի հնչյունների ուղեկցությամբ Կոմիտասի աճյունն ամփոփվեց Երևանի՝ հետազայում Կոմիտասի անվան զբոսայգու պանթեոնում՝ Ռոմանոս Մելիքյանի գերեզմանի հարևանությամբ:

Եվ, այդուամենայնիվ, Արամ Սաթյանը սիմֆոնիկ երկում իր նվագախմբային մտածողության շնորհիվ երգի մեղեդին հասցնում է ողբերգական հնչողության:

«Չինար ես»-ն առաջին անգամ հնչել է տաղանդավոր դիրիժոր Ռուբեն Ասատրյանի ղեկավարությամբ, այնուհետև կատարվել Գերմանիայում, Ֆրանսիայում, Յակուտիայում, Կանադայում և այլուր: Ընդամենը հինգ րոպե տևողությամբ «Չինար ես»-ը Կանադայում արժանացել է 10 րոպե ծափահարությունների⁸:

⁷ Կոմիտաս, Երկերի ժողովածու, հատոր առաջին, Մեներգեր, Երևան, 1960, էջ 82:

⁸ Տե՛ս **Ասատրյան Ա.**, Արամ Սաթյանի գործունեությունը ՀՀ անկախության շրջանում, Հայոց նորագույն պետականության քառորդ դարը, Գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածու, Երևան, 2017, էջ 129:

«1915»-ը՝ դուդուկի, կամերային նվագախմբի և լիտավրների համար

Տարիներ անց՝ Հայոց ցեղասպանության 100-ամյա տարելիցին ընդառաջ, կանադահայ կլառնետահար-դուդուկահար Համբարձում Ճապուրյանի առաջարկությամբ Արամ Սաթյանը ստեղծում է «1915»-ը՝ կամերային նվագախմբի, դուդուկի և լիտավրների համար: Իր ստեղծագործությունը կոմպոզիտորը կառուցել է հայ ժողովրդական երկու երգերի կիրառման վրա: Կոմպոզիտորն ընտրել է ժողովրդական «Հով արեք» և «Երկինքն ամպել է» երգերը:

Ինչո՞ւ է կոմպոզիտորի ընտրությունը կանգ առել հենց այս երգերի վրա: Բանն այն է, որ հայ ժողովրդական «Հով արեք» երգի մեղեդիում կոմպոզիտորը որսացել է Dies Irae-ի ինտոնացիաները⁹: Մյուս կողմից՝ «Հով արեք» երգի բանաստեղծական տեքստում առավելագույնս դրսևորվել է հայ ժողովրդական բանահյուսության, հետագայում նաև՝ հայ պոեզիայի բնորոշ առանձնահատկություններից մեկը՝ անտրոպոմորֆիզմը: Այն է՝ բանաստեղծության, տվյալ դեպքում՝ երգի քնարական հերոսը մարդկային հատկություններով է օժտում բնության երևույթներին՝ դիմում է սարերին և խնդրում, որ նրանք իրեն հով անեն ու դարդին դարման անեն: Այնուհետև սարերից նեղանում է, որ իրեն հով չեն անում, իր դարդին դարման չեն անում:

Այս ստեղծագործության մեջ սարերի անտարբերությունը կարելի է ընկալել որպես հայ ժողովրդի ողբերգությանն անհաղորդ աշխարհի կերպարը:

Իսկ «Երկինքն ամպել է» երգի մեղեդին պատկերում է հայ ժողովրդի խաղաղ ու ստեղծագործ կյանքը:

Թեև ստեղծագործությունը կոնկրետ ծրագիր չունի, սակայն ինչպես Սաթյանի սիմֆոնիկ ստեղծագործություններն առհասարակ, սրանում ևս երաժշտությունը տեսանելի է:

Դրամատիզմն արդեն իսկ առկա է նախաբանում: Լիտավրների հարվածներն ու դրանց ի պատասխան՝ նվագախմբի ff հնչողությամբ հարվածները, որոնք հիշեցնում են «Հով արեք» երգի վարընթաց սեկունդա ինտոնացիայի եռակի կրկնությունը՝ փոխակերպված դիմական պատկերով, ունկնդրին ներկայացնում են ստեղծագործության հիմնական կոնֆլիկտը՝ գուժելով նրա ողբերգական բովանդակությունը:

Ուշագրավ է տոնայնական կառուցվածքը՝ ստեղծագործությունը սկսվում է d-moll տոնայնության մեջ, որը Մոցարտի Ռեքվիեմի տոնայնությունն է՝ ողբերգականության խորհրդանիշը: Նախաբանի վերջում տեղի է ունենում մոդուլյացիա համանուն Ռե մաժոր, որտեղ առաջին ջութակների նվագամասում հնչում է «Երկինքն ամպել ա» երգի մեղեդու սկզբնամասը: Դրան ի պատասխան՝ թավջութակների նվագամասում անցնում է հատված «Հով արեք, սարեր ջան»-ից՝ արդեն սի մինորում: Եվ սի մինորում էլ հանդես է գալիս մենակատար դուդուկը:

Ի դեպ, օրիգինալ է հեղինակի մտահղացումը, «1915»-ում կոմպոզիտորը, որպես Հայոց մեծ եղեռնի նահատակների հիշատակի ռեքվիեմ, կոլմի-նացիայի պահին վարպետորեն զուգորդել է հայկական ժողովրդական «Հով արեք, սարեր ջան» երգի մեղեդին և Dies irae սեկվենցիան: Ավելորդ չենք

⁹ Կոմպոզիտորի հետ անձնական զրույցից, 16 սեպտեմբերի, 2021 թ.:

համարում նշել, որ Հայոց մեծ եղեռնի 100-ամյա տարելիցին նվիրված ստեղծագործության մեջ Արամ Սաթյանը շարունակում է իր հանճարեղ անվանակցի՝ Արամ Խաչատրյանի ավանդույթը. բանն այն է, որ վերջինիս հռչակավոր երկրորդ սիմֆոնիայի երրորդ մասում (Andante), որտեղ կոմպոզիտորը դիմել էր ռեքվիեմի ժանրին, Dies irae սեկվենցիան կոնտրապունկտով ուղեկցվում է հայ ժողովրդական «Որսկան ախպեր» երգի մեղեդու հետ՝ որպես Հայրենական մեծ պատերազմում ընկած հերոսների հիշատակին ծոնված Ռեքվիեմ:

Մի հետաքրքիր դիտարկում՝ Արամ Խաչատրյանը 1943 թվականին իր սիմֆոնիան եզրափակեց լավատեսական ֆինալով. որպես ժամանակից առաջ անցած մեծ արվեստագետ՝ նա զգաց ապագան: Ու այդպես էլ եղավ՝ 1945-ին խորհրդային բանակը ֆաշիստական Գերմանիային պարտադրեց անվերապահ կապիտուլյացիա:

Արամ Սաթյանի ստեղծագործությունն ավարտվում է ողջ նվագախմբի նվագամասում պահված դամի՝ ձայնառության ֆոնի վրա երկրորդ ջութակների նվագամասում նախաբանի սկզբնական մոտիվի ունիսոն անցկացմամբ, որին պատասխանում է դուդուկը pp, և մարում է հնչողությունը ppp:

Թվում է, թե ստեղծագործության վերջում հայ ժողովրդի ողբերգությանը պիտի հաջորդեր վերածնության գաղափարը, մահվանը հակադրվեր կյանքը, և ավարտվեր ստեղծագործությունը «Երկինքն ամպել ա» երգի կենսուրախ ինտոնացիաներով: Բայց ո՛չ: Կոմպոզիտորն ասես դեռևս տարիներ առաջ կանխազգացել է 2020 թ. 44-օրյա պատերազմը, երբ աշխարհը կրկին անհաղորդ մնաց հայոց մեծ վշտին:

«1915»-ն առաջին անգամ հնչել է Ռուբեն Ասատրյանի և դուդուկահար Համբարձում Ճապուրյանի կատարմամբ: Ստեղծագործությունն արդեն մեծ հետաքրքրություն է առաջացրել դուդուկահարների շրջանում, որոնք սիրով են կատարում այն: «1915»-ն արդեն հնչել է Ռուսաստանում, Ֆրանսիայում, Հունաստանում, ԱՄՆ-ում և Բուլղարիայում՝ հայ և օտարազգի երաժիշտների մեկնաբանությամբ:

«1915»-ի լավագույն մեկնաբանը դիրիժոր Ռուբեն Ասատրյանն է: Նրա կատարմամբ միայն 2015 թվականին երկը հնչել է Հունաստանում՝ հայ կոմպոզիտորների ստեղծագործություններից կազմված մեծ համերգի ընթացքում, հույն երաժիշտների ու հույն դուդուկահարի կատարմամբ, Յակուտիայի օպերային թատրոնում՝ յակուտական դասական երաժշտության հիմնադիր՝ հայազգի Հրանտ Գրիգորյանի ծննդյան 100-ամյա հոբելյանին նվիրված համերգի ժամանակ՝ Յակուտիայի օպերային թատրոնի նվագախմբի և երիտասարդ դուդուկահար Հարություն Չկոյանի կատարմամբ, Երևանում՝ հայ-ֆրանսիական երիտասարդական նվագախմբի կատարմամբ, և միշտ էլ արժանացել ունկնդրի ջերմ ընդունելությանն ու բարձր գնահատականին:

«1915»-ը մեծ հաջողությամբ հնչեց Հայ ժամանակակից երաժշտության II փառատոնի առաջին համերգին՝ 2015 թ. հոկտեմբերի 20-ին, Արամ Խաչատրյանի համերգասրահում դուդուկահար Գևորգ Դաբադյանի և Հայաստանի պետական երիտասարդական նվագախմբի կատարմամբ, Սերգեյ Սմբատյանի ղեկավարությամբ:

Եզրակացություններ

Այսպիսով՝ Հայոց մեծ եղեռնի թեման մարմնավորվեց Արամ Սաթյանի երկու ստեղծագործություններում. դրանք են՝ «Չինար ես»-ը՝ դուդուկի և մեծ սիմֆոնիկ նվագախմբի համար, և «1915»-ը՝ դուդուկի, կամերային նվագախմբի և լիտավրների համար: Երկու դեպքում էլ կոմպոզիտորը որպես մենակատար ընտրել է հայ ժողովրդական նվագարանի՝ դուդուկի տեմբրը՝ այն վարպետորեն միահյուսելով առաջինում՝ մեծ սիմֆոնիկ նվագախմբի, մյուսում՝ կամերային նվագախմբի և լիտավրների հնչողության հետ:

Նկատենք, որ նախկինում իր ստեղծագործության մեջ կոմպոզիտորը նման հետաքրքրություն հանդես չէր բերել դուդուկի տեմբրի հանդեպ: Հետևաբար կարող ենք եզրակացնել, որ կոմպոզիտորի տեմբրային դրամատուրգիայում դուդուկը զուգորդվում է Հայոց մեծ եղեռնի, հայ ժողովրդի պատմության ողբերգական էջերի ու տառապանքների հետ: «1915»-ն ավարտելով ոչ թե «Երկինքն ամպել է» երգի կենսուրախ ինտոնացիաներով, որոնք ստեղծագործության մեջ մարմնավորում են հայ ժողովրդի ստեղծագործ ու խաղաղ կյանքը, այլ «Հով արեք» երգի ինտոնացիաներով (մեր կարծիքով՝ այս ստեղծագործության մեջ սարերի անտարբերությունը կարելի է ընկալել որպես հայ ժողովրդի ողբերգությանն անհաղորդ մնացած աշխարհի կերպար), Ա. Սաթյանը դեռևս տարիներ առաջ ասես կանխազգացել է 2020 թ. 44-օրյա պատերազմը, երբ աշխարհը կրկին անհաղորդ մնաց հայոց վշտին:

Հ.Գ.

Օգտվելով աղիթից՝ առաջին անգամ «Արվեստագիտական հանդեսի» էջերում տպագրում ենք Արամ Սաթյանի «1915»-ի պարտիտուրը՝ առաջին անգամ շրջանառության մեջ դնելով այն: Համակարգչային շարվածքը՝ Ռուբեն Ասատրյանի:

ОТЗВУКИ ГЕНОЦИДА АРМЯН В ТВОРЧЕСТВЕ КОМПОЗИТОРА АРАМА САТЯНА

АННА АСАТРЯН

К теме Геноцида армян Арам Сатян обратился в XXI веке, создав два произведения: «Чинар ес» – для дудука и симфонического оркестра и «1915» – для дудука, камерного оркестра и литавров. В обоих сочинениях композитор в качестве солирующего выбрал тембр дудука как армянского народного инструмента, в одном случае мастерски вписав его в звучание симфонического оркестра, а в другом соединив с камерным оркестром и литаврами. Отметим, что до этого в своем творчестве он не проявлял интереса к тембру дудука. Отсюда можно заключить, что в тембровой драматургии композитора дудук ассоциируется с Геноцидом армян, с трагическими страницами истории армянского народа.

Завершив свое сочинение «1915» не жизнерадостными интонациями песни «Երկինքն ամպել է» (в этом произведении данные интонации олицет-

воряют созидательную мирную жизнь армянского народа), а интонациями песни «Ов арек» (на наш взгляд, «безразличие» гор в этом сочинении можно воспринимать как образ мира, оставшегося безучастным к трагедии армян), А. Сатян задолго до произошедших событий словно предугадал 44-дневную войну 2020 г., когда мир вновь проявил равнодушие к скорби армянского народа. Посему наша статья посвящена немеркнувшей памяти героев 44-дневной войны.

Ключевые слова – Геноцид армян, Арам Сатян, «Чинар ес» для дудука и большого симфонического оркестра, «1915» для дудука, камерного оркестра и литавров, «Ов арек», «Еркинкн ампел э», Рубен Асатрян.

ECHOES OF THE ARMENIAN GENOCIDE IN THE OEUVRE OF COMPOSER ARAM SATIAN

ANNA ASATRYAN

Aram Satian addressed the issue of the Armenian Genocide in the 21st century by composing “Chinar es [Slim Like a Poplar]” for duduk and symphony orchestra, and “1915” for duduk, chamber orchestra and kettledrums. Both pieces feature the duduk as soloist. The composer intertwined in a masterly manner the timbre of the Armenian folk instrument with the sound of a symphony orchestra, in one case, and a chamber orchestra with kettledrums – in another. Incidentally, the composer had not shown any interest in duduk in his earlier works. Obviously, in the timbre dramaturgy of the composer, duduk associates with the Armenian Genocide, with the suffering and tragic pages in the history of the Armenian people. By concluding his “1915” with the intonations of “Hovareq [Cast a Shade]” (in our opinion, in the lyrics of the song, the ‘indifference’ of the mountains may be perceived as the lack of empathy the world community had shown toward the tragedy of Armenians), rather than with the lively intonations of “Yerkingnampel e [The Skies Are Overcast]”, communicating the idea of inventive and peaceful nature of the Armenian people, A. Satian must have had the presentiment of the 44-Day War of 2020, when the world once again remained unresponsive to the woes of Armenians. Therefore, we dedicate this article to the 44-Day War heroes, the memories of whom will never fade.

Key words – Armenian Genocide, Aram Satian, “Chinar es [Slim Like a Poplar]” for duduk and symphony orchestra, “1915” for duduk, chamber orchestra and kettledrums, “Hov areq [Cast a Shade]”, “Yerkingn ampel e [The Skies Are Overcast]”, Ruben Asatryan.

"1915"

Adagio ♩ = 72 **Aram Satian**

Instrumentation: Dudak in A, Timpani, Violin I, Violin II, Viola, Violoncello, Contrabass.

First System:

- Duduk in A:** Rest.
- Timpani:** *mf* to *f*, non div.
- Violin I:** *ff*, non div.
- Violin II:** *ff*, non div.
- Viola:** *ff*
- Violoncello:** *ff*
- Contrabass:** *ff*

Second System (Starting at measure 6):

- A Dud.:** First ending bracket.
- Timpani:** Rest.
- Vln. I:** *ff* to *mf*, solo section.
- Vln. II:** *ff* to *p*.
- Vla.:** *ff* to *p*.
- Vc.:** *ff* to *p*.
- Cb.:** *ff* to *p*.

24 **Piu mosso** ♩ = 80

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

pizz.

29 **3**

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

p

p

p

p

p

p

4

34

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

p

pizz.

p

p

39

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

f

arco

p

mf

mf

pp

pp

4

44

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

ponticello
p
pizz.
p

ord.

49

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

ponticello
mp
p
pizz.
p
arco
pizz.
p

6

54

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

ord.

pizz.

p

arco

non vib.

pp

non vib.

pp

non vib.

pp

5

59

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

64

A Dud. *mp*

Timp.

Vln. I *p*

Vln. II *pizz.* *mp* *arco* *p*

Vla. *pizz.* *p* *mp* *arco* *p*

Vc. *pizz.* *p* *mp* *arco* *p*

Cb. *pizz.* *p* *mp* *arco* *p*

69 6

A Dud.

Timp.

Vln. I *arco* *mf*

Vln. II *pizz.* *arco* *mf*

Vla. *pizz.* *arco* *mf*

Vc. *pizz.* *p* *arco* *mf*

Cb. *arco* *mf*

8

74 *rall.* 7 *a tempo*

A Dud. *f*

Timp.

Vln. I *f*

Vln. II *f*

Vla. *f*

Vc. *f*

Cb. *f*

79

A Dud.

Timp.

Vln. I *pp* *p*

Vln. II

Vla.

Vc. *pizz.* *f*

Cb. *pizz.* *f*

84

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

84

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

[illegible]

10

94

mouv. recitativo a tempo

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

94

mouv. recitativo a tempo

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

99

mov.

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

sul G

ord.

ponticello

pp

f

ord.

pp

f

ord.

pp

f

f

f

109

A. Dud. *p*

Timp.

Vln. I *ff* *mp cresc.*

Vln. II *cresc.*

Vla. *cresc.*

Vc. *Unis.* *div. a3* *s.p.* *cresc.*

Cb. *arco* *cresc.*

12

114 10

A Dud. *p*

Timp. *ff*

Vln. I *non div.* *ff*

Vln. II *non div.* *ff*

Vla. *non div.* *ff*

Vc. *arco* *non div.* *ff*

Cb. *ff*

119 rit. Piu mosso

A Dud. *ff*

Timp. *ff*

Vln. I *ff* *pizz.* *p* *arco* *p*

Vln. II *ff* *pizz.* *p* *arco* *p*

Vla. *ff* *pizz.* *p*

Vc. *ff* *arco* *p*

Cb. *ff* *pizz.* *p*

124

A Dud. 11

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

p

129

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

pizz.

p

14

134 morendo

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.

139 rit.

A Dud.

Timp.

Vln. I

Vln. II

Vla.

Vc.

Cb.